

**K niektorým aspektom migrácie Slovákov v Maďarsku od druhej
polovice 20. storočia po súčasnosť
(na príklade obce Mlynky)**

Mgr. Michaela Grznárová

Abstrakt

História osídlenia Európy je od najskorších etáp osídľovania až po súčasnosť spätá s početnými migráciami a kolonizáciami. Etnogenézu Slovákov a ich potomkov, ktorí sa pre rôzne príčiny pohli z územia materského štátu a usadili sa vo svete môžeme sledovať v časovej následnosti, podľa príčin vyst'ahovania aj podľa miesta, oblasti či krajiny kam sa vyst'ahovali. Slováci žijúci mimo územia Slovenskej republiky, ktorí sa z rôznych dôvodov a príčin ocitli mimo územia svojho materského štátu sú súčasťou slovenského národa. Pri výskumoch etnických minorít treba brať do úvahy fakt prelínania kultúr minoritného spoločenstva s majoritným obyvateľstvom, ktorý je všadeprítomný pri Slovákoch žijúcich za hranicami Slovenska. Predkladaný príspevok predstavuje krátku sondu k niektorým aspektom migrácie Slovákov v Maďarsku (na príklade Slovákov žijúcich v maďarskej obci Mlynky) v období od 2. polovice 20. storočia po súčasnosť.

Kľúčové slová: Slováci v Maďarsku, Mlynky, migrácia, reemigrácia

Abstract

From the earliest stages of settlement to the present day, the history of the settlement of Europe is linked to numerous migrations and colonizations. The ethnogenesis of Slovaks and their descendants, who, for various reasons, moved from the territory of the mother state and settled in the world can be traced in time, according to the causes of the eviction and by the place, area or country where they emigrated. Slovaks living abroad, who, for various reasons and causes, found themselves outside the territory of their mother state, are part of the Slovak nation. When researching ethnic minorities, it is necessary to take into account the fact of the intersection of the cultures of the minority community with the

majority population, which is ubiquitous among Slovaks living outside the borders of Slovakia. The paper presents a short probe into some aspects of the migration of Slovaks in Hungary (on the example of Slovaks living in the Hungarian village of Mlynky) in the period from the 2nd half of the 20th century to the present day.

Keywords: Slovaks in Hungary, Mlynky, migration, re-emigration

Úvod

Predložený príspevok prináša sondu k niektorým aspektom migrácie Slovákov v Maďarsku v období od druhej polovice 20. storočia po súčasnosť v konkrétnej lokalite - v obci Mlynky.¹ Podľa doterajších výskumov je zrejmé, že nie všetci Slováci sa dostali na územie dnešného Maďarska migráciou. Výskumy dokazujú, že v niektorých oblastiach dnešného Maďarska boli predkovia dnešných Slovákov autochtónnym obyvateľstvom. Dokazujú to i niektoré miestne názvy v Zadunajsku (Balaton – Blatné jazero, Császta – Častá) ako aj Pilišské a Višegrádske pohorie - ich okolie je husto posiate slovenskými zemepisnými názvami ako i obce v Novohradskej župe i po celej Severnej vysočine dnešného Maďarska. Aj keď kontinuita slovenského osídlenia v Maďarsku bola v určitých historických obdobiach prechodne narušená (Maďarmi, Tatarmi a Turkami) po určitom čase sa tam Slováci vrátili.² Z pohľadu typu migrácie môžeme o Slovákoch presídlených na územie dnešného Maďarska hovoriť, že išlo o tzv. vnútornú migráciu v rámci vtedajšieho štátu. Slováci sa začínajú sťahovať na Dolnú zem koncom 17. storočia a tieto pohyby sa zintenzívnili v 18. storočí.³ Nakoľko bolo i „v záujme štátu zaľudniť opustené územie po Turkoch.“⁴ Migrácia obyvateľstva úzko súvisí s osídľovacími procesmi, s pohybom obyvateľstva pri vyhľadávaní pracovných príležitostí a s odchodmi v dôsledku politickej, kultúrnej alebo náboženskej motivácie. Akékoľvek migračné pohyby obyvateľstva majú výrazný vplyv na každodenný život a kultúru obyvateľov a výrazným spôsobom

¹ Príspevok je výsledkom krátkodobého výskumu, ktorý bol súčasťou 37. interdisciplinárneho výskumného tábora VÚSM (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku) organizovaného v lete 2022. Táto práca bola tiež podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-20-0263 s názvom *Aktuálne kultúrotvorné, identifikačné a revitalizačné procesy v prostredí etnických minorít: Slováci v Argentíne a Kanade*, v rámci ktorého sme sa snažili sledovať vystáhovalectvo Slovákov (žijúcich v Mlynkoch) do týchto zámorských krajín.

² BALÁŽOVÁ, Eva – PAPUČEK, Gregor. Maďarsko. In: Sprievodca slovenským zahraničím. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov. s. 376.

³ Viac o osídlení Dolnej zeme Slovákami pozri tiež: Sirácky, Ján: Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí. Bratislava: SAV 1966.

⁴ RYDLO, Jozef. Slováci v Európskom zahraničí včera a dnes. Liber, s. 109.

ovplyvňujú človeka v jeho sociálno-kultúrnom priestore. „*Etnokultúrny vývoj Slovákov v Maďarsku je diferencovaný podľa rôznych historických podmienok vzniku jednotlivých enkláv. V počiatočných fázach osídľovania osadníci zažívajú problémy súvisiace s adaptáciou na nové prostredie (geografické i kultúrne). Vzťahy k prijímajúcemu prostrediu a iným skupinám boli najskôr obmedzené, vyskytujú sa prejavy etnickej predpojatosti, postupne však nastáva preberanie niektorých javov sociálnej, hospodárskej aj kultúrnej oblasti do vlastného kultúrneho systému.*“⁵ V dôsledku toho dochádzalo k postupnej asimilácii obyvateľstva a k bilingvizmu. Všeobecne pri bádani o Slovákoch žijúcich v zahraničí je dôležité vždy mať na zreteli fakt, že napriek tomu, že žijú mimo územia Slovenskej republiky „*sú súčasťou slovenského národa, ich kultúra (ako spôsob života aj ako hodnoty, ktoré udržiavajú a vytvárajú) je súčasťou slovenskej kultúry, hoci sa už bytostne neviaže na geografický priestor Slovenska. Ich kultúrna identita je determinovaná príslušnosťou k národnej/etnickej kultúre, lokálnej/regiónálnej i príslušnosťou ku kultúre majority.*“⁶

Príspevok predstavuje sondu k niektorým aspektom migrácie slovenského obyvateľstva v prostredí etnickej minority v období od 2. polovice 20. storočia po súčasnosť. *Ktoré aspekty migrácie najviac ovplyvnili jazyk a kultúru Slovákov v skúmanom prostredí? Aké sú hlavné príčiny a okolnosti zahraničnej (masovej) migrácie (v skúmanej lokalite) do zámoria? Aké sú hlavné dôvody a motivácie migrácie majoritného obyvateľstva v skúmanej lokalite?*

Cieľom príspevku ja odpovedať na jednotlivé otázky na základe získaných poznatkov z terénneho výskumu. K záverom prispeli aj výsledky výskumov už podobných publikovaných prác. Pri výskume sme sa zamerali najmä na najstaršiu generáciu v obci (ženy a muži) vo veku 70 – 85 rokov. Priame výpovede informátorov uvádzame v poznámke pod čiarou kurzívou a prepisujeme v jednoduchej fonetickej transkripcii.

Výskumná lokalita

Obec Mlynky⁷ (Pilisszentkereszt) sa nachádza v Peštianskej župe, na severe Maďarska, je obklopená súvislým pilišským pohorím a tvorí jednu

⁵ BOTÍK, Ján. Slováci v zahraničí. In: Slovensko. Bratislava: Perfekt. s.332-337.

⁶ LENOVSÝ, Ladislav. Etnická identifikácia Slovákov v Maďarsku (cenzy ako nástroj na vytváranie obrazu minority versus etnická autoidentifikácia jej príslušníkov). In: Populačné štúdie Slovenska 13. Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o.z. Bratislava, s.83-96.

⁷ Slovenská obec v niekdajšej stolici Pilis. Dnes sú to Mlynky, po maďarsky Pilisszentkereszt. Názov obce Mlynky je celkom nový, vznikol v druhej polovici 18.storočia u pilišských Slovákov celkom prirodzene:

z najcharakteristickejších osád slovenského obyvateľstva s katolíckym vierovyznaním (spolu s obcami Čív, Hute, Kestúc, Santov, Senváclav).⁸ Obec bola kolonizovaná začiatkom 18. storočia a v tomto období prichádzajú vo veľkom počte i nemeckí kolonisti, ktorí jazykovo i kultúrne splynuli so slovenskou spoločnosťou.⁹ Obyvatelia sa živili prácami, ktoré výrazným spôsobom ovplyvňovalo geografické prostredie – vrchy a lesy (pálenie vápna¹⁰ a uhlia, rúbanie dreva).¹¹ Celkový vzhľad obce (ulice, domy) je na prvý pohľad čistý a upravený, v okolí ciest sú vybudované chodníky, ktoré sprevádza výsadba okrasných drevín a kvetov. Prevažnú časť chotára tvorí les. Obec leží v blízkosti hlavného mesta Budapešť, ktoré sa začiatkom 20. storočia stáva pre obyvateľov dostupným mestom s pracovnými príležitosťami. Etnický rozvoj a národnostné bytie Slovákov skúmanej lokality výrazným spôsobom ovplyvnila cirkev, o čom svedčí i dvojjazyčný cirkevný život, ktorý pretrváva dodnes.¹² Obyvatelia na toto územie prichádzajú z oblastí západného Slovenska, čoho dôkazom je nárečie, ktoré priamo nadväzuje na varianty západoslovenských nárečí.¹³ V období na prelome 19. a 20. storočia môžeme hovoriť o „Mlynkoch ako o čisto slovenskej obci.“¹⁴ V súčasnosti tu podľa dostupných údajov žije 2 127 obyvateľov.¹⁵ Používanie slovenského jazyka v rodinách sa prelína s jazykom maďarským.¹⁶ Môžeme hovoriť o tom, že sa situačne obmieňa. Slováci sa zväčša

v dedine sa nachádzali malé vodné mlyny, a keď si sem Slováci z okolitých slovenských dedín viezli zrno zomlieť, hovorili, že idú „do mlynkov“, tak sa obec postupne začala nazývať Mlynkami. Jej úradné meno, ktoré Mlynčania medzi sebou nikdy nepoužívali je Pillisszentkereszt. (Papuček, 2000, s.38)

⁸ DIVIČANOVÁ, Anna. Dimenzie národného bytia a kultúry. Békésska Čaba: VÚSM, s. 315-322.

⁹ Fakt, že na tomto území si spolu nažívali Slováci s Nemcami dnes potvrdzuje výskyt nemeckých priezvisk, ale i nemecké prvky v ľudovej kultúre, ktoré sa tu zachovali napr. fašiangový zvyk nazývaný miestnym obyvateľstvom Šimona a Júda, miestne ľudové tance, tak isto je veľmi pravdepodobné, že jednotlivé časti ľudového odevu tiež poukazujú na nemecký pôvod. Slováci ich samozrejme považujú za svoje, ich nemecký pôvod sa vo vedomí spoločenstva nezaregistroval. (Divičanová, 2002, s. 219).

„Starí tato mojej sesternice, ak sme ho nahnevali, tak nám nadávali po švábski...“ (žena 1952)

¹⁰ Pálenie vápna bolo jedno z najdôležitejších zamestnaní Pilišanov, okružle pece na pálenie vápna tzv. „pécky“ mali postavené v neďalekom kameňolome, kde dolovali vápenec. (Papuček, 2000, s.16)

¹¹ KRUPA, Ondrej. Charakteristika skúmaných lokalít. In: Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku, Békésska Čaba: VÚSM, s.81-93.

¹² „Dnes je omša pre Slovákov v stredu aj v nedeľu býva tak ...“ (žena 1952)

¹³ DIVIČANOVÁ, Anna. Dimenzie národného bytia a kultúry. Békésska Čaba: VÚSM, s. 315-322.

¹⁴ PAPUČEK, Gregor. Mlynky a okolie. Samospráva obce Mlynky, s. 334.

¹⁵ Počet obyvateľov podľa: <https://sk.db-city.com/Ma%C4%8Farsko--Pe%C5%A1tianska-%C5%BEupa--Szentendriasky-okres--Mlynky#info>

¹⁶ Deti informátorky (žena 1952) majú slovenských rodičov a maďarských partnerov, naša informátorka v reakcii na jazykovú komunikáciu v rodine: „ja som hneď na začiatku povedala, že ja budem hovoriť z detmi mojimi aj po slovenski, nech bi sa neurazil zat, to som hneď mu povedala...“

„Väčšina obyvateľov Mlynkov rozprávala od usadenia sa až do začiatku 20. storočia po slovensky a – v menšej miere po nemecky. Expanzia maďarčiny sa začala v medzivojnovom období, vtedy bola zavedená a stala sa povinnou v škole. Komunikácia v maďarčine sa stala všeobecnou v Kruhu Slovákov v Maďarsku v 60 – tých a 70-tých rokoch 20. storočia a to takým spôsobom, že spoločenská úloha maďarského jazyka zosilnela aj mimo inštitucionálnych rámcov. Slovensko-maďarská dvojjazyčná existencia získala po r.1949

identifikujú ako Mlynčania, obyvatelia slovenskej národnosti so štátnou príslušnosťou Maďarska. Na vývoj obce mal vplyv i turizmus, ktorý tu bol rozšírený a pretrváva dodnes. V dôsledku asimilácie v súčasnosti sledujeme klesajúci trend počtu osôb slovenskej národnosti.¹⁷

U generácie vo veku nad 50 rokov je slovenský jazyk stále prítomný. Iná situácia je u detí spomínanej generácie, kde sa slovenský jazyk vytratil z domáceho prostredia a s jazykom sa stretáva už iba v škole na vyučovaní. *„Sami Mlynčania si uvedomujú túto skutočnosť, že celá zodpovednosť za jazykovú a národnostnú výchovu detí Slovákov zostáva na pleciach národnostného školstva, prípadne inej kultúrnej inštitúcie, ktorá v obci pôsobí.“*¹⁸ V obci pôsobí základná škola (spolu s materskou školou), ktorá poskytuje v rámci národnostného školstva vyučovanie slovenského jazyka v rozsahu 5 vyučovacích hodín týždenne (plus jedna hodina je venovaná predmetu slovenská vzdelanosť).¹⁹ Škola sa tak stáva spolu so Strediskom pilišských Slovákov v Mlynkoch zodpovedná za nielen výučbu slovenského jazyka, ale zabezpečuje i bezprostredný kontakt s jazykom predkov, ktorý sa už medzi najmladšou generáciou v rodine či komunite zväčša nevyskytuje.²⁰ Tu zohráva veľkú úlohu menšinová samospráva, ktorej hlavným cieľom je *„zachovanie miestnych kultúrnych hodnôt, usporiadanie národnostných dní, bálav, slovenských Vianoc,*

novú zdrojovú základňu. Vybudovaná školská sieť slovenského charakteru a mimoškolské kultúrne inštitúcie sa stali sprostredkovateľmi spisovnej slovenčiny.“ (Szabó, 2008, s.70).

¹⁷ „Slováci žijúci v Maďarsku sa prisťahovali na územie Maďarska približne pred 300 rokmi. Ich počet oficiálne je okolo 30.000, ale toto číslo závisí aj od toho, že komisári, ktorí sa podieľali na sčítaní ľudu, boli akého pôvodu. Tak sa mohlo stať napríklad, že počet Slovákov v našej dedine, v Mlynkoch za 10 rokov oficiálne klesol na polovicu. V skutočnosti sa však stalo len to, že kým sme mali slovenského starostu, on dbal o to, aby na sčítanie ľudu chodili k ľuďom komisári rodení v Mlynkoch, aby sa ľudia nebáli priznať svoj slovenský pôvod, a pri poslednom sčítaní ľudu túto úlohu dostali väčšinou prisťahovalci maďarského pôvodu.“ (Demjénová, 2016, s. 61)

¹⁸ DEMJÉNOVÁ, Marta. Zákon č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a potreba jeho novelizácie v kontexte doterajších skúseností a novej Koncepcie štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2016 2020. In: Stála konferencia Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí, Bratislava: ÚSZZ, s.60-62.

¹⁹ V Mlynkoch funguje slovenská škola od r.1815.V 19. storočí boli vyučovacími jazykmi nemčina a slovenčina. V čase maďarizačného úsilia sa situácia značne zmenila a vyučovanie slovenského jazyka sa obnovilo po roku 1948. K uskutočneniu cieľov menšinového školstva prispieva aj fakt zaradenia predmetu slovenská vzdelanosť do učebných osnov. Pozri viac Szabó, 2008, s. 73.

²⁰ Činnosť strediska je zameraná na podporu národného povedomia a kultúrnej identity Slovákov žijúcich v Maďarsku. Obec Mlynky je kultúrnym centrom slovenskej menšiny z pilišskej oblasti. *„V Maďarsku v súčasnosti pôsobí takmer 100 slovenských národnostných inštitúcií. Ústredným orgánom slovenskej menšiny v Maďarsku je Celoštátna slovenská samospráva. Zastrešuje, koordinuje a financuje národnostné vzdelávanie, kultúru, vedu a výskum Slovákov v Maďarsku.“* (Lenovský, 2020, s.104.)

oživenie slovenských zvykov ... “²¹ Výučba jazyka závisí od rodičov detí a najmä pedagógov či budú deti navštevovať daný predmet.²²

V priebehu 2. polovice 20. storočia sa jazyková situácia v dedine značne zmenila. Kontakt detí a mládeže so slovenčinou sa v rodinnom kruhu, ale i v komunite postupne vytráca, čím narastá význam národnostného školstva – výučba slovenského jazyka v škole. *„Rodina stratila svoju úlohu v odovzdávaní jazyka a to nedokážu nahradiť ani rôzne inštitúcie či samosprávy. Platí to aj v prípade Mlynkov. Výmena jazyka prebehla najrýchlejšie v cirkevnom živote, ale zdá sa, že ju nemožno zastaviť ani v súkromnej sfére. Časť najmladšej generácie síce ešte jazyku rozumie, ale už ním nerozpráva.“*²³ Spôsobené je to i zmiešanými manželstvami, ktoré vznikajú aj dôsledkom migrácie za prácou či štúdiom do mesta. Komunita Slovákov sa prirodzeným spôsobom premiešava s majoritným obyvateľstvom a manželstvá sa neuzatvárajú už výlučne len medzi členmi minoritnej skupiny, tak ako to bolo zvykom kedysi.²⁴ V minulosti bola obec izolovaná od majority, styky s maďarským obyvateľstvom boli skôr ojedinelé. Môžeme hovoriť o tom, že *„Mlynčania podobne ako ostatní Slováci v Maďarsku, sa ohľadom svojej životosprávy asimilovali vo väčšinovej spoločnosti. Majú aj maďarskú národnú identitu, maďarské národné cítenie. Maďarsko je ich vlasťou...Majú dvojitú identitu: sú Slovákmi aj Maďarmi. Sú Slovákmi v Maďarsku.“*²⁵

Napriek už spomínaným skutočnostiam ohľadne jazykovej výbavy jednotlivých slovenských generácií v Mlynkoch pozorujeme v súčasnosti novodobý trend - zvýšený záujem o jazyk predkov (slovenčinu) u mladej generácie s cieľom dosiahnutia lepšieho

²¹ SZABÓ, Orsolya. Interetnické vzťahy a kontakty v Mlynkoch. In: Menšiny a kultúrne spoločenstvá v euregióne ISTER-GRANUM, Komárno-Komárom: Výskumný ústav J.Selyeho, s.79.

²² Informátorka, (žena 1952), je dlhoročná pedagogička, pôsobila v miestnej škole i ako zástupkyňa a riaditeľka školy: *„V Mlynkoch sme učili aj maďarské deti po slovenski, f súčasnosti f školke hovoria na nich po slovenski aj f škole sa snažia, učia sa po slovenski, dnes generácia tridsiatnikof až štyridsiatnikof sa znovu pokúšajú rozprávať po slovenski, starší sa zhovávajú normálne pri stretnutiach slovenski, moje vnúčatá už skor odmietajú po slovenski.“* *„Ja som s rodičmi nigdi po maďarski nehovorila, doma z detmi mojimi aj tak aj tak, po slovenski do 14. rokov vedeli ale lepšie slovenski ako maďarski.“* *„...,Učím vnukou po slovenski, neškodí to nikomu...“* (muž 1950)

²³ SZABÓ, Orsolya (2008). Interetnické vzťahy a kontakty v Mlynkoch. In: Menšiny a kultúrne spoločenstvá v euregióne ISTER-GRANUM, Komárno-Komárom: Výskumný ústav J.Selyeho, s. 67-82.

²⁴ *„Do Mlynkov nikdi nechodili cudzí ľudia aš teras ket prišli Maďari...Mlynčania na Santof nechodili, Santovia chodili do Mlynkof a vibili ich Mlynčani, djevki mohli chodit na Santof, chlapci nechodili tam ... mi sme chodili a betarili sme tam...“* (žena 1937)

„Ket som bola djevka, málakedy njekto prišiel a pristahoval sa, radšej sem nosili manželov a manželki.“ (žena 1952)

²⁵ SZABÓ, Orsolya. Interetnické vzťahy a kontakty v Mlynkoch. In: Menšiny a kultúrne spoločenstvá v euregióne ISTER-GRANUM, Komárno-Komárom: Výskumný ústav J.Selyeho, s. 67-82.

umiestnenia na prijímacích skúškach pri uchádzaní sa o štúdium na univerzite alebo získanie lepšieho pracovného miesta na trhu práce. Tu ovládanie slovenského jazyka pôsobí ako silný motivačný faktor na dosiahnutie cieľa t.j. úspešné absolvovanie prijímacích skúšok (a zisk bodov navyše za absolvovanie jazykovej skúšky zo slovenčiny) alebo pracovného pohovoru. Ten, kto v súčasnosti disponuje úspešne zvládnutou jazykovou skúškou zo slovenského jazyka má vyššiu šancu pre uplatnenie sa či už v praxi (tam kde sa vyžaduje znalosť slovenského jazyka) alebo v štúdiu.²⁶ Na získanie odbornej jazykovej skúšky zo slovenského jazyka je nutná dôkladná jazyková príprava, ktorá zvyšuje predpoklady na zisk potrebných dokladov o ovládaní jazyka.²⁷

Migrácia v kontexte života a kultúry Slovákov v Mlynkoch

Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem môžeme z hľadiska intenzity migrácie charakterizovať ako silný migračný pohyb obyvateľstva v rámci štátu. Rozmach vnútornej migrácie podmienili tiež spoločensko-hospodárske premeny (kolektivizácia a urbanizácia) najmä v období po 2. svetovej vojne. Príležitosť pracovných možností spôsobila tiež rozmach dochádzky do zamestnania.²⁸ Typickým príkladom pre dochádzku do zamestnania sa stáva i skúmaná obec Mlynky. V 50. až 60. rokoch 20. storočia môžeme sledovať ako prevažná časť obyvateľstva začína dochádzať za prácou, hlavne do neďalekej Budapešti.²⁹ Zaznamenávame tiež snahu žien finančne vylepšiť rodinný rozpočet prácou v meste - v domácnostiach – v bohatých rodinách. Ženy pravidelne cestovali do mesta, kde sa zamestnali v bohatších rodinách a pomáhali s domácimi prácami (varili, upratovali, žehlili a podobne). Fakt, že išlo o skutočné zamestnanie deklarujú i informátorky, ktoré boli takto zamestnané a ktorým týmto spôsobom odpracované roky boli započítané pri odchode do dôchodku. Išlo teda o legálnu riadnu prácu, z ktorej vyplýval pracovný pomer so všetkými náležitosťami, ktoré pracovný pomer ponúka – mzda a sociálne zabezpečenie vo forme

²⁶ „Kto chce ísť na univerzitu, dostane bodi navyše za jazikovú skúšku zo slovenčini, v osmom ročníku chodili deti na tú skúšku, škola ich na to pripravila, za to sa platilo aj platí za tú skúšku.“ (žena 1952)

²⁷ „Ja neska pripravujem aj dospelých aj deti, ten gdo mal jazykovú skúšku mohol dostať príplatok za to, aj moja švagriná tak si robila okolo petdesiat rokov mala, dostala potom za to príplatok v robote“ (žena 1952).

²⁸ „Starí tato ma šecko naučili, oni pálili vápno celý život, s toho mali penáze, ja som už ket starí tato neboli nepálil.“ (muž 1950)

²⁹ „Chodilo sa sporádat do Peštu, aj teraz sa chodí...já som chodila ráno o šistej do tej jenej, chodila som aj s detmi, deti sa vozili na víťahu, poumívat, poprat, popíglovat čo bolo treba urobiť, dokim deti boli malé som chodila sporádat, nakúpila som vždy deti pomohli a bolo, aj dnes chodja ženy sporádat, ale málo.“ (žena 1937)

„Sporádat do Budapešti sa chodilo do bohatých rodín aj varit aj pigľuvat a tak si privirábali, chodili aj mladé aj staršie ženi, okolo sídmej hodiny ráno plní bus ich bolo, prišli večer o pól sídmej.“ (žena 1937)

„Táto práca sa im počítala do dochotku, bolo to ako normálne zamestnanje, niekde aj varili, prali, žehlili, finančne si veľmi prílepšili.“(žena 1950)

dôchodku. V tomto období v obci ešte síce stále istá časť pracuje v lesníctve (muži ako drevorubači a ženy pomáhajú s lesnými prácami³⁰ - čistenie a udržiavanie lesa, výsadba stromčekov a podobne) postupne však toto odvetvie hospodárstva najmä ako dôsledok kolektivizácie zaniká a ľudia sú nútení za prácou migrovať do okolitých miest.³¹ V tejto súvislosti musíme tiež spomenúť migráciu mladých ľudí za štúdiom, keďže v 60. až 70. rokoch 20. storočia zaznamenávame nárast záujmu o štúdium na strednej či vysokej škole. Študenti študovali najmä na univerzite v Budapešti a v Segedíne.³² Niektorí dochádzali za štúdiom na dennej báze, iní zostávali na internáte a domov sa vracali pravidelne v týždňových či mesačných intervaloch. Zvýšenú mobilitu Mlynčanov a ich medzilokálne kontakty môžeme sledovať najmä od 2. polovice 20. storočia.

Kontakty Slovákov s materskou krajinou (v rámci migračných pohybov v skúmanej lokalite) mali skôr občasný charakter. Jednalo sa o cesty spojené s návštevou príbuzných v súvislosti s oslavami rodinných výročí či pohrebu príbuzných.³³

V rámci témy sme sa pokúšali sledovať i vysťahovalecké vlny do zámoria či európskych krajín, žiaľ nezaznamenali sme v tejto súvislosti žiadne výrazné odchody Slovákov do tradičných vysťahovaleckých destinácií, ktoré sú známe u Slovákov – z územia terajšieho Slovenska. Pre nich sa v dôsledku nepriaznivej situácie v krajine - keď značná časť obyvateľstva Slovenska si nedokázala nájsť uplatnenie nielen na lokálnom, ale ani na československom trhu práce sa odchod za prácou mimo územia Slovenska stáva východiskom.³⁴ „Prvé väčšie migračné prúdy do zahraničia sú spojené s druhou polovicou 19. storočia, pričom hlavným cieľom sa stali zámorské krajiny (najmä USA, neskôr Kanada). S odstupom času migračné prúdy smerujú vo väčšej miere aj do oblastí Južnej Ameriky, Južnej Afriky, či Austrálie. Vo všeobecnosti tiež platilo, že migračná mobilita

³⁰ „Chodili sme sadit na Piliš do lesa, čistili sme choníky aj patnást takých díčat aj sloboné aj vidané fšetci sme sa poznali...“ (žena 1937)

³¹ „Každí chodil už do Budapešti, v dedine už bolo málo práce, f škole varili a upratovali, lesníci ešte boli, ale už sa tím nezaoberali tak ako generácia mojich rodičov, skoro každý má už pracovisko v Budapešti.“ (žena 1952)

„...chodilo sa sporádat do Peštu, aj teraz sa chodí...já som chodila ráno o šístej do tej jenej, chodila som aj s detmi“ (žena 1937)

³² Naša informátorka (žena 1952), študovala na Univerzite v Budapešti, učiteľstvo v kombinácii slovenský/maďarský jazyk, žila na internáte a počas semestra chodila domov raz mesačne.

³³ „Ket njekto zomrel s rodiní, išli sme na pohreb, na jarmoku v Štúrove som bola ras so svojou babkou...“ „Chodilo sa do Štúrova na jarmok“ (žena 1952). Čo bolo vnímané skôr ako výnimočná udalosť, naša informátorka si však spomína, že bola takto so svojou starou mamou raz na jarmoku.

³⁴ ŠPROCHA, Branislav - TIŠLIAR. 100 rokov obyvateľstva Slovenska: od vzniku Československa po súčasnosť. In: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, s. 445.

obyvateľstva Slovenska bola o niečo vyššia ako mobilita v celej populácii Uhorska.³⁵ Podľa našich informátorov odchody Slovákov (z Mlynkov) za prácou do zahraničia neboli prítomné, spomínajú si na pár prípadov, kedy sa jednotlivci rozhodli odísť z Mlynkov natrvalo za vidinou lepšieho života. Určite sa však nejednalo o odchody spojené s výrazným počtom osôb. Vysvetľujeme si to aj tým, že obec Mlynky bola veľmi vyspelou obcou čo sa týka kvality života. Vybudovaním infraštruktúry - vodovod v 50. rokoch 20. storočia (na porovnanie vo vedľajšej obci Santov bol vodovod vybudovaný až v 80. rokoch 20. storočia). V 80. rokoch obec disponuje kanalizáciou a úplnou plynofikáciou rodinných domov v 90. rokoch 20. storočia.³⁶ To všetko sú skutočnosti, ktoré naznačujú vysokú mieru kvality života obyvateľov v obci s plnou podporou občianskej vybavenosti (základná škola, materská škola, obchod, kultúrne stredisko, kostol) a v neposlednom rade výhodná geografická poloha – vzdialenosť hlavného mesta či iných miest v okolí. To sú všetko skutočnosti, ktoré naznačujú, vysokú mieru kvality života, neexistovali dôvody ani iné motivácie, ktoré by nútili obyvateľov premýšľať nad zmenou miesta pre svoj život v zmysle trvalého vystaňovania sa z obce resp. krajiny.

V súvislosti s našou skúmanou témou musíme spomenúť i výmenu obyvateľstva,³⁷ ktorá sa dotkla i Mlynkov. Budovanie ČSR ako národného štátu viedli k snahe výrazne znížiť zastúpenie maďarského etnika prostredníctvom presídľovacej akcie medzi ČSR a Maďarskom. *„Výsledkom tejto akcie bolo presídlenie takmer 90.tis. osôb z Československa do Maďarska, pričom asi tretina napokon prebehla mimo uvedenej dohody o výmene obyvateľstva. Opačným smerom sa do ČSR dostalo niečo viac ako 73. tis. osôb, pričom asi 12 tis. mimo rámec výmeny obyvateľstva.“*³⁸ Keďže osobitnú štatistiku ohľadom počtu osôb, ktorých sa výmena obyvateľstva v Mlynkoch dotýkala nepoznáme, môžeme sa oprieť len o údaj z dobovej tlače. V týždenníku SLOBODA³⁹ z 5. septembra

³⁵ tamže

³⁶ „Mlynky boli vispelá dedina, vodovot mali skoro, sú tu pramene, okolo roku 1956/57 bol v celej dedine vodovot, v Santove o 20 rokov neskôr mali vodovot, používali studne najme, cesti sme mali dobré a aj eletrinu, plin njekedy v 90. rokoch 20. storočia. f 80. rokoch urobili kanalizáciu. Mlynky boli vispelejšja dedina ako okolité najme kvoli tímto vecjam.“ (žena 1952)

³⁷ Pozri viac Paríková, 1999 ... „proces povojnovej migrácie obyvateľstva slovenského pôvodu z Maďarska do Československa, týkal sa potomkov generácií niekdajších vystaňovalcov, ktorí pred približne viac ako dvoma storočiami začali „písať“ dejiny obyvateľstva usadeného vo vyludnených a hospodársky nevyužitých oblastiach bývalého Uhorska. Príchod skupín slovenských reemigrantov sa na základe v r. 1945 ratifikovanej medzištátnej dohody uskutočnil v období rokov 1946-1948.“ (Paríková, 1999, s. 15)

³⁸ ŠPROCHA, Branislav - TIŠLIAR, Pavol (2018). 100 rokov obyvateľstva Slovenska: od vzniku Československa po súčasnosť. In: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, s. 445.

³⁹ Sloboda – týždenník antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku, zodp. redaktor: dr. Fraňo Bartošek, tlačový orgán Sloboda bol súčasťou slovenského zahraničného života v rokoch 1945 – 1948.

1947 sa píše: „*V nedeľu 31. augusta a v pondelok 1. septembra rozlúčil sa Pilisszentkereszt s presídlencami, ktorí odišli v tieto dni na Slovensko. Osemnásť nákladných áut Celoslovenskej presídľovacej komisie odnieslo spolu 34 rodín (153 duší).*“⁴⁰ Pozorujeme však aj pár prípadov rodín, ktoré sa rozhodli v rámci tejto výmeny obyvateľstva opustiť obec a presídlieť sa na Slovensko s tým, že sa po čase vrátili a natrvalo zostali žiť v Mlynkoch.⁴¹ Organizovaná reemigrácia maďarských Slovákov prebehla v rokoch 1946-1948 „*v rámci výmeny obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom, keď sa z Maďarska dobrovoľne vrátilo do ČSR 73-tisíc Slovákov, čo znamenalo 1/6 vtedajšieho slovenského obyvateľstva v Maďarsku.*“⁴²

V tejto súvislosti je dôležité tiež uviesť si fakt, že práve „*v tomto období sa narodila a bola vychovávaná vrstva dnes najstarších obyvateľov. Tí vyformovaní danou dobou a pravidlami následne vychovávali dve až tri generácie potomkov, ktorí dnes tvoria najväčšiu časť Slovákov v Maďarsku.*“⁴³ Generácia, ktorá je ešte dvojazyčná a verí, že slovenský duch napriek všetkým kultúrnym zmenám v obci stále žije.

V súčasnosti obec registruje prílev nových obyvateľov, najmä z väčších miest, ktorí sa sťahujú do obce za vidinou kludnejšieho života na vidieku v lone prírody. Ide skôr o obyvateľov majority, ktorí sa veľmi nezúčastňujú na komunitnom živote obce.⁴⁴ Žijú skôr izolovane a za prácou dochádzajú do neďaleko vzdialeného hlavného mesta. Ich deti zväčša nenavštevujú miestnu základnú školu a tým vzniká predpoklad, že sa medzi miestnu komunitu ani veľmi nehodlajú začleniť. Žijú si svoj spokojný život, mimo ruchu komunity a len čas ukáže ako budú fungovať v rámci obce ďalej.

Záverom

⁴⁰ MARTINÁK, František. Rozlúčka v Pilisszentkereszte. In: Sloboda. Budapešť, roč. III, č. 34.

⁴¹ „*Tí čo odišli v 1948, tri rodiny sa vrátili takto.... ich sestra prišla späť a potom aj oni išli naspäť, že keď môžu aj oni ísť späť tak ideme aj my.*“ (žena 1952)

⁴² BALÁŽOVÁ, Eva – PAPUČEK, Gregor. Maďarsko. In: Sprievodca slovenským zahraničím. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov. s. 376.

⁴³ LENOVSÝ, Ladislav. Etnická identifikácia Slovákov v Maďarsku (cenzy ako nástroj na vytváranie obrazu minority versus etnická autoidentifikácia jej príslušníkov). In: Populačné štúdie Slovenska 13. Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o.z. Bratislava, s.83-96.

⁴⁴ „*Do Mlynkov nikdy nechodili cudzí ľudia a teraz keď prišli Maďari.*“ (žena 1937), „*Súkromníci predávajú pozemky tu, s Budapešti kto má peniaze, ten prišiel sem a býva tu, vstahovali sa sem s Budapešti, ale prácu majú v Budapešti.*“ (žena 1952)

V priebehu 20. storočia prešla obec Mlynky značnou premenou nielen na úrovni spoločensko – hospodárskych a kultúrnych zmien, ktoré mali výrazný vplyv na formovanie minoritnej kultúry Slovákov, ale i jazykovej výbavy Slovákov. Domnievame sa, že práve v dôsledku kolektivizácie poľnohospodárstva a následnej urbanizácie (v období po 2. svetovej vojne) a tým zvýšenej mobility obyvateľov (najmä za prácou či štúdiom) sa z kedysi čisto slovenskej obce stáva obec koexistenčná s majoritným prostredím. Vzájomné vzťahy minority a majority vyúsťujú do akulturačných a asimilačných procesov, u najstaršej generácie Slovákov všadeprítomného bilingvizmu. Podľa respondentov/informátorov je pre slovenskú komunitu v Mlynkoch dodnes dôležitá národnostná (a zároveň i lokálna) identita, zachovávanie a odovzdávanie materinského jazyka a slovenských tradícií.

V dôsledku vysokej životnej úrovne v obci (najmä vybudovaním infraštruktúry, prítomnej občianskej vybavenosti a dostupnosti hlavného mesta, ktoré pre obyvateľov obce znamená množstvo pracovných príležitostí vrátane ekonomicky aktívnych žien, ktoré dokázali značne vylepšiť rodinný rozpočet) nezaznamenávame žiadne vystaňovateľské vlny do zámoria ani enormný počet repatriovaných osôb/rodín v rámci výmeny obyvateľstva v rokoch 1946-1948. Napriek tomu sledujeme u Slovákov v obci Mlynky uzavretosť nielen kultúrnu ale i mentálnu. Kontakty minority s okolím sú veľmi redukované a obmedzené v rámci socio-kultúrneho priestoru. Migračné toky obyvateľstva sa obmedzili na migráciu za prácou, štúdiom či rodinou v najbližšom okolí. Najstaršia generácia Slovákov je síce ešte dvojazyčná, ale slovenský jazyk žije skôr v rodinnom kruhu ako dorozumievací jazyk užšieho spoločenstva.

V súčasnosti môžeme pozorovať zvýšený záujem o jazyk predkov u mladej generácie. Ovládanie slovenčiny ako ďalšieho jazyka je vnímané skôr ako benefit, z ktorého môže dnešná generácia ďalej profitovať v praxi. Dôsledky migrácie reflektujú aj mieru asimilácie obyvateľstva, ktorú v súčasnosti ovplyvňuje i prílev nových, najmä majoritných obyvateľov. Príspevok prináša pohľad na vybrané aspekty migrácie obyvateľov obce Mlynky, ktoré mali značný vplyv na každodenný život a kultúru slovenskej minority v zahraničí.

Literatúra:

BALÁŽOVÁ, EVA – PAPUČEK, GREGOR (2001). Maďarsko. In: *Sprievodca slovenským zahraničím*. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov. s. 376, ISBN: 8088841186.

BOTÍK, Ján (2007). Slováci v zahraničí. In: *Slovensko*. Bratislava: Perfekt. s.332-337, ISBN 80-8046-349-2.

BOTÍK, Ján (2019). *Slovenská Dolná zem. Historický a etnokultúrny vývin slovenských minorít v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku*. Nadlak: Ivan Krasko s.191. ISBN: 978-973-107-145-9.

BOTÍK, Ján (2007). *Etnická história Slovenska*. Bratislava: Lúč, s. 231. ISBN: 9788071146506.

DEMMEĽ, József - SZUDOVÁ Kristína Estera - TUŠKOVÁ, Tünde, UHRINOVÁ, Alžbeta (eds.) (2021). *Výskum Slovákov v Maďarsku v interdisciplinárnom kontexte. Na počesť Anny Divičanovej a k 30. výročiu VÚSM*. Békešská Čaba: VÚSM, s.534. ISBN: 978-615-5330-25-4.

DEMJÉNOVÁ, Marta (2016). *Zákon č. 474/2005 Z. z. o Slovákoch žijúcich v zahraničí a potreba jeho novelizácie v kontexte doterajších skúseností a novej Koncepcie štátnej politiky Slovenskej republiky vo vzťahu k Slovákom žijúcim v zahraničí na obdobie rokov 2016 2020*. In: Stála konferencia Slovenská republika a Slováci žijúci v zahraničí, Bratislava: ÚSZZ, s.60-62, ISBN: 978-80-969921-6-4.

DIVIČANOVÁ, Anna (2002). *Dimenzie národného bytia a kultúry*. Békešska Čaba: VÚSM, s. 315-322, ISBN: 963 206 057 1.

DIVIČANOVÁ, Anna (1999). *Jazyk, kultúra, spoločenstvo*. Békešská Čaba – Budapešť, s.439. ISBN: 963 03 6913 3.

HOMIŠINOVÁ, Mária (2003). *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociologického výskumu*. Békešská Čaba, s.301. ISBN: 963 206 993 5.

KRUPA, Ondrej (1996). *Charakteristika skúmaných lokalít*. In: Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku, Békešská Čaba: VÚSM, s.81-93. ISBN: 953-7277-01-1.

KOLEKTÍV (2006). *Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Maďarsku*. Békešská Čaba: VÚSM, s.165. ISBN: 953-7277-01-1.

LENOVSKÝ, Ladislav (2010). *K niektorým kontextom identity Slovákov v Békešskej Čabe*. In: Kontexty identity. Jubilejná konferencia na počesť Anny Divičanovej, Békešská Čaba: VÚSM, s. 554. ISBN: 978-963-88583-0-6.

LENOVSKÝ, Ladislav (2019). *Slováci v Maďarsku: etnokultúrne sondy do vybraných komunit*, Nadlak: Vydavateľstvo Ivana Kraska, 123 s. ISBN 978-973-107-143-5.

LENOVSKÝ, Ladislav (2006). *Kontexty identity*. In: Ethnologia Actualis Slovaca : revue pre výskum kultúr etnických spoločností, Roč. 26, č. 6 (2006), s. 12-24, ISSN 1336-569X.

LENOVSKÝ, Ladislav (2014). *K transformácii identity v minoritnom prostredí (na príklade jednej novohradskej dediny so slovenským osídlením)*. In: Kontexty kultúry a turizmu, č. 2, s. 6-12. ISSN: 1337-7760.

LENOVSKÝ, Ladislav (2016). *Naši vo svete - Slováci južne od hranice Slovenska*. Nadlak: Ivan Krasko, s. 166. ISBN: 978-973-107-114-5.

LENOVSKÝ, Ladislav (2018). *Etnická identifikácia Slovákov v Maďarsku (cenzy ako nástroj na vytváranie obrazu minority versus etnická autoidentifikácia jej príslušníkov)*. In: Populačné štúdie Slovenska 13. Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o.z. Bratislava, s.83-96, ISBN 978-80-89881-23-9.

MARTINÁK, František. (1947). *Rozlúčka v Pilisszentkereszte*. In: Sloboda. Budapešť, roč. III, č. 34.

PAPUČEK, Gregor (2000). *Mlynky a okolie. Samospráva obce Mlynky*, s. 334. ISBN: 963 00 3970 2.

PARÍKOVÁ, Magdaléna (1999). *Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48. Etnokultúrne a sociálne procesy*. Bratislava, s. 278. ISBN: 80- 85697- 96- 3.

RYDLO, Jozef (1976). *Slováci v Európskom zahraničí včera a dnes*. Liber, s. 109.

SZABÓ, Orsolya (2008). *Interetnické vzťahy a kontakty v Mlynkoch*. In: Menšiny a kultúrne spoločenstvá v euregióne ISTER-GRANUM, Komárno-Komárom: Výskumný ústav J.Selyeho, s. 67-82. ISBN: 9788089234547.

ŠPROCHA, Branislav - TIŠLIAR, Pavol (2018). *100 rokov obyvateľstva Slovenska: od vzniku Československa po súčasnosť*. In: Muzeológia a kultúrne dedičstvo, s. 445. ISBN: 978-80-89881-14-7.

TIŠLIAR, Pavol.: K vyst'ahovalectvu a vyst'ahovaleckej politike na Slovensku v medzivojnovom období. In: Populačné štúdie Slovenska 12. Muzeológia a kultúrne dedičstvo 2019, s. 12-45. ISBN 978-80-89881-19-2.

TUŠKOVÁ, Tünde – RÁGYANSZKI, Juraj (eds.) (2020). *Slovenské inšpirácie z Čívu*, Békešská Čaba: VUSM, s. 440. ISBN: 978-615-5330-18-6.

ŽILÁKOVÁ, Mária - DEMMEL, József (eds.) (2018). „*Mat' volá?*“ *Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom v rokoch 1946- 1948*. Békešská Čaba: VÚSM, s.289. ISBN: 978-615-5330-13-1.

Zoznam informátorov:

žena 1952

žena 1950

žena 1937

muž 1950

KONTAKT

Mgr. Michaela Grznárová

Katedra etnológie a mimoeurópskych štúdií

Filozofická fakulta

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

grznarova2@ucm.sk

